

szálszerű anyagok kínálkoznak a kézügyességi oktatás legkezdetlegesebb, s a helyi nép- és gazdasági iparhoz hajló foglalkozásaira. (szalma, sás, kukoriczahéj, nád, fűz, kender stb.).

Az osztatlan népiskola tömérdek terhe alatt pálmaként fog így nőni, és gazdagon termi s érleli meg az általános népműveltség gyömölcseit. Ily osztálycsoportosítást, tananyagbeosztást, tantervet és módszert óhajtok én: nem tévedtem-é? döntse el a tisztelt Pædagogiai Társaság.

EÖTVÖS KÁROLY LAJOS.

TESTÜLETI SZELLEM.

Az iskola életében minden momentumnak az a főczél adja meg jelentőségét, melyért az iskola fennáll, ez pedig a nevelés. Ennek szolgál a tanár képzettségével s a nevelői rátermettség összes tulajdonaival; ezen szempont alatt kell megfigyelni esetleges fogyatkozásait és tévedéseit. Ez teszi kötelessé a tanító-testület tagjai közt a szives jóindulat, vagy legalább kölcsönös becsülés és udvarias előzékenység viszonyát. Nézeteltérések egy testületben élő, mindennapi közös munkára hivatott emberek közt mindig voltak; jogosultak, sőt szükségesek is, hogy a vélemények megvitatása után, tisztázott, leszűrődött alakban álljanak előttünk azon találkozó pontok, melyekben a megegyezés lehetőleg kölcsönössé lett. A nézeteltéréseknek azonban soha sem lehet olyan kartársak között, kik egymás iránt tisztelettel vannak, sem a személyes hajlamokban okot találniok, sem elkeseredett küzdelemmé fajulniok.

A kölcsönös becsülés és jóakarát hiánya a legnagyobb veszedelemmé fajulhat; mert csorbát ejt a testület tekintélyén az ifjúság és társadalom előtt, és megghiúsítja a nevelés legszentebb céljait. Okvetetlen megrendül a társadalom bizalma, az egyes tanítók legbuzgóbb fáradozása, kimagasló képzettsége mellett is, az oly intézet iránt, melyben tanítás és fegyelmezés, kellő egyetértés hiányában az egyéniségek különfélesége szerint, talán épen ötlet szerint igazodik, s az egész szervezet imponáló hatása nincs meg a törekvésben, következésképpen a sikerben sem.

Legszomorúbb azonban az ilyen intézet képe, ha a legfőbb nevelő-eszköznek, a példának szempontja alatt vizsgáljuk. Pusztá szóval nevelni nem lehet. A mint æsthetikát hiában tanítana az olyan ember, ki a szépet a legnevesebb æsthetikusok nyomán éles elmével tudja ugyan elemezni, a kis ujjában hordja ugyan a művészetek szabályait, de magának a formák tisztasága és tökéletessége iránt nincs érke, rajta a szépek némesítő, finomító hatása nem látszik; a mint a költemény szöbősége csak úgy hat kedvezően a hallgató lelkületére, ha ráillik Horatius

mondása: «Omne supervacuum pleno de pectore manat»: a retorika is csak úgy ér valamint, ha nem látszik rajta a mesterkélttség; ha a beszélő élő példában mutatja meg azt, a mire hallgatóit tanítani akarja. Hogyan fogja a tanulókat egymás becsülésére, vagy éppen szeretetére nevelni az olyan iskola, hol a nevelő-testületet talán nem is leplezett, vagy éppen szembetünő viszálykodásban látják? Hogyan fogja az erkölcsstant, a klasszikus írók szépséges helyeit sikerrel magyarázni, a tanulókat a hangoztatott szép elvek követésére bírni s ezzel együtt a társadalmi életre előkészíteni az a testület, mely üres szóval akarja a jó példa hiányát pótolni? Az a mosoly, melyet a gondolkozó tanulóban az ilyen nevelés kelt, az a bizonyos mesterkélttség látszata, megrendíti a tanulóban a naiv bizalmat, lerontja a szó hitelét. Megtanítja arra, hogyan kell szépen prédikálni, a helyett, hogy megtanítaná, hogyan kell helyesen cselekedni.

Tudjuk tapasztalásból, érezzük hasznát és fontosságát annak, hogy egymás nevelő működését megfigyeljük; azt, a mit a más eljárásában jónak találunk, magunkévá tenni iparkodjunk; hogy eljárásunkat vita alá bocsássuk, hogy az okadatolt vélemények vitájának eredményét mint valóságos hasznót az iskolára, magunkra nézve is kötelezőnek elfogadjuk. Ez azonban lehetetlen a nélkül, hogy a jobb vélemény diadalért a maga egyéniségét egyik-másik meg ne tagadja, a közügyért a maga tetszéséből, vagy meggyőződéséből valamit fel ne áldozzon. Még akkor is ha a mellőzött vélemény csakugyan jobb volna az elfogadottnál; mert hiszen a nevelésben abszolút értékű eszközök nincsenek; mindannyinak a használatukban érvényesített ügyesség és egyöntetűség adja meg a sikerét. A hospitálás és a tapasztalatok kölcsönös cseréje a legalkalmasabb mód ezen egyöntetűség megvalósítására. De mindegyik csak ott lehetséges, a hol megvan a kölcsönös becsülés és gyanútlan jó indulat; a hol malicziát nem kell keresnünk s nem is lehet találunk; a hol, ha nevelésügyi tapasztalatról van szó, minden egyéb mellékes szempont: fiatalság, öregség, tudományos hirnév és társadalmi szereplés stb. sutba kerül. Ebben a dologban nem lehet segíteni sem chablonnal, sem rendelettel; ide az egyéniségeknek kölcsönös alkalmazkodása szükséges.

Azt mondja valaki, hogy «a munkát elvégzem, kötelességemet legjobb meggyőződésem szerint teljesítem; személyes hajlamaimhoz semmi köze senkinek». Hajlamokhoz ugyan nincs, de külső nyilvánulásukhoz igen is van, mikor a nevelői hatáshoz, vagy a testületi tekintély fentartásához tartoznak. Nem szeretek képekben beszélni; de megszerettem egy hasonlatot, nem állhatom meg, hogy fel ne említsem. A cserkesznek azért van széles, lapátalakú és éles kengyelvasa, hogy azon a helyen, a hol meghalt, mindjárt sirt is lehessen vele ásni a számára; derekát a drága csipkeszövet azért köríti, hogy készen legyen

mindjárt a szemfedője is. Ilyen a testületi élet is. Kengyelvas lehet, a melyen a jó ügy előrehalad; ékesség lehet, mint a cserkesz öve, melyre büszke a hordozója. De lehet a jó ügynek sírverem ásója, lehet önrzetes büszkeségünknek szemfedője is.

A testületi szellem alapját és első feltételét a valódi műveltségben találjuk meg. Ezalatt pedig értem főképen az önuralmat, megfékezését minden olyan ösztönnek, mely a békeséget nagyon fontos ok és szükség nélkül megzavarhatja. Az emberi ész munkái akadályozni vagy gyöngíteni tudják a természeti erők rombolásait; a hajó viharos tengert is bekalandoz, villámfogó megszelidíti a felhők haragját. Csak a magunk természetének viharos vagy malicziózus ösztönén nem tudnánk uralkodni?

A műveltségből ered egymás személyének és jogainak tiszteletlen tartása. Nem szoros barátságról van szó, melyet a hajlamok és vérmérsékletek különbségei mellett elképzelni sem lehet; hanem azon legelembibb emberbaráti szeretet kötelességéről, hogy egymás személyét ne bántsuk, hogy egymásnak rosszat ne akarjunk. Mindenekfelett pedig ne akarjunk rosszat a ránk figyelő tanulóval, kinek lelkébe könnyen a csalódás, gyűlölet és ezinizmus magvait ültethetjük. A jogtisztelet ismét a kölcsönösségen alapszik. Quod tibi fieri non vis, alteri non facias. A jognak a fogalma kizár minden erőszakoskodást.

Az említettem műveltség termi a türelmet egymás gyöngeségei, fogyatkozásai iránt. Nincs tökéletes ember; a tökéletlenségből pedig bizonyára abban van a legkevesebb, ki csak olyan mértéket szab másokra, a milyennek maga is megfelelhet. Türelemmel lehet leginkább javítani azokat a kis hibákat, melyek legtöbbször nagy ellentéteknek a gyökerét teszik. Bűnös ember volna az, a ki az ilyen kis fogyatkozásokkal türelmetlenségre, kiméletlensége vagy éppen szatírára, sőt támadásra visszaélné. Achilleus a monda szerint csak a sarkán, Sigfrid csak a háta közepén volt sebezhető; a gyáva Páris és a gonosz lelkű Hágen fel tudták használni ezt a kis helyet, hogy nagy hősöket is megöljenek. Valóban nagy szerencse, áldás az iskolára egy-egy derült kedélyü, tapasztalt öreg ember, ki kedélyességével a testület tagjait maga köré tudja gyűjteni, ellentéteket kiegyenlíthet, hallgatagon megválasztott bíró lehet a társas élet konfliktusaiban. Ha pedig olyan hibák volnának, melyeket veszedelmes természetük miatt sem takargatni nem tanácsos, sem javítani többé nem lehet: csak akkor kell a türelemnél erősebb eszközöket használnunk.

Legnehezebb helyzetük van ezen kérdésben az autonomikus intézeteknek. Itt a tanárok rendesen élethossziglan egy intézethez, egész életükre egymáshoz vannak fűzve; áthelyezés nem történhetik. A mint választáskor pártok alakulhatnak, úgy mindig tág tere nyílik két ellen-

tétes akciónak, ha a tanító-testület bármilyen ügye van kérdés alatt. Támadás és védelem céljából pártoskodás könnyen eredhet; a pártoskodás szenvedélyeket ébreszthet, s ezen legrosszabb tanácsadók könnyen elhomályosíthatják a tiszta látást, az objektív bírálatot. Pártok fedezete alatt tenyészhet a személyes ellentét, a mely szabadján hagyva kiméletlen pusztítást okozhat a testület szellemén s egész nevelői működésén; egyeseket — a párt ereje szerint — erőszakos eljárásokra ösztönözhet, másokat reakcióra ébreszthet; némelyeknek munkakedvét szegheti, sőt önérzetes embert egész életére is megbéníthat, ha igazságérzetét nem tudja a pártszempontok alá helyezni.

A művelt kartárs elismeréssel van a jó iránt, melyet a testület bármely tagjában feltalál, örül a jóakaratsnak és képességeknek, mert vele a testület tekintélye növekszik, az ifjúságra gyakorolható üdvös hatás erősödik. Kicsiny lélek volna az, ki irigyelne, vagy szándékosan kisebbitene minden olyan jó tulajdonságot, melynek hiját maga-magán elismerni kénytelen.

Az előadottakból önként foly a következtetés; de azért helyén lesz egy-két konkrét módozatot, javaslatot, vagy inkább óhajtatást megfigyelni, melyek jó hatással lehetnek a testületi szellem és tekintély fenntartására.

1. Minden eszközzel nevelni kell a testület asszimiláló erejét; de ez ne az egyéniségek lerontásában, hanem a jó ügyre való irányításában nyilatkozzék. Legyen annyi ereje a testületnek, hogy elszigeteljen olyan törekvést, mely az egyetértés felzavarására törekszik, vagy békétlenségre közvetlen okot szolgáltat. Ne engedje, hogy minden külső hatás: politika, szóbeszéd, sőt talán még a világrengető események punctum saliens-e, a női hiúság és szeszély is, befolyást gyakorolhasson a tűrhető társas élet megbontására. Álljon utjába az olyan hajlandóságnak, hogy a testület egyik tagja a másikat közönség, vagy — horribile dictu — épen tanulók előtt akár érdemleges kritika, akár malicziózus megjegyzések tárgyává tegye. Ellenkezőleg: érezze a védelem szigorú köteleességét minden esetben, mikor a testület egy tagja rosszakaratot, vagy támadást vont magára; érezze és gyakorolja ezt még akkor is, az okos türelem végső határáig, mikor a támadás nem okadatolatlan. Ha pedig olyan nagy hibáról van szó, mely állandó akadály a társadalommal való művelt összeférhetésnek, akár a tanulóakra gyakorolandó jótékony nevelő hatásnak, a legvégső esetben, mikor más remedium többé nincs: tegyen úgy, mint a Balaton vizének hatalmas ereje, mely háborgásakor a partra tesz mindent, a mi nyugalmas felszínét megzavarta. De a hol egységesítő erő nincs, nem lesz kiválasztó erő sem.

2. A tanító-testületnek felsőbbbségei, kormányközegek és fentartó testületek ne fogadjanak el a testület tagjaitól olyan információkat,

melyek nem az ügykezelés hivatalos útján történnek. Az olyan eljárás, mely kerüli a nyíltságot, mely egyenesség helyett alattomos, hátmógi utakat keres, a mennyire férfiatlan, annyira veszedelmes is. Ha sikerre vezet, ilyen utra terelheti a testület többi tagjait is; és akkor soha senki tisztában nem lehet az iránt, vajjon a rosszakarat nem intéz-e ellene orvtámadásokat, melyek ellen védekezni is alig lehet. Nevelő-testület köréből az ilyen eljárásokat kiérdemelt megszégyenítéssel kell kiirtani.

3. Nagyon fontos az igazgató személyisége; neki jut állásánál fogva főszerep, sőt kötelesség is a testületi szellem fentartására; neki kell első sorban ügyelni mindarra, a mi a tanító-testület tekintélyét növendékek és társadalom előtt nevelheti. Ő ezen tekintélynek legtermészetesebb bizományosa; ha különben személye alkalmas ezen fontos szerep betöltésére. Tekintélyt azonban erőszakolni nem lehet. Mikor Bartakovic a bibort megkapta, azt mondta környezetének a templomban: «*Altius elevetis, ut videat populus cardinalem*». Természetesen kicsi ember lévén mesterséggel kellett láthatóvá tenni. A szellemi erő, a gondolkodás kiválósága, a tapasztalatok gazdagsága, a kötelesség-teljesítésben való jó példa mellett nincs szüksége az igazgatónak arra, hogy pose-okat, magas sarkú kothurnust használjon, ut *terribilis appareat*. A tekintélynek külsőségeiben való keresése, vagy éppen erőszakolása aprólékos mesterkedések érettebb ifjuság előtt is mosolyt ébreszt inkább, mint tiszteletet, férfiak előtt annál inkább. Egyik igazgatónak nincs szüksége rá, a másiknak nem jól áll. Az állam rendelkezése vagy vezetése alatt levő intézetben az igazgató hivatalfőnök, kinek némi *iurisdictio*ja is van a tanár-testület tagjaival szemben. Protestáns alkotmányos elvek szerint azonban a jog forrása mindig és mindenütt a testület; az igazgató csak mandatárius a tanító-testület ügyeinek nyilvántartására és határozatainak végrehajtására. Itt *iurisdictio* semmi sincs, a testület tagjaival szemben csak egy tennivalója lehet: ellenőrzése a kötelességek teljesítésének, ha erre világos szavakkal kifejezett megbízatása van, és jelentéstétel oly konkrét adatokról, melyek az egész intézetet érdeklik; de a jelentés is mindig a tanító-testület előtt történik s ennek határozata alá esik. Az állam tehát a személyi kiválóságot kivételes állással is segíti, hogy a szükséges tekintélye meglegyen; prot. intézmény pedig hivatalfőnököt nem ismer. Ilyen körülmények közt, jól körülvonalozott hatáskörben, művelt emberek között, erőszakoskodás nélkül, tekintély-kérdések nem szoktak felmerülni. Az igazgató ne a maga, hanem a testület tekintélyét helyezze előtérbe. A testületi szellemért tagadja meg magát, ha talán hivatalos méltatlankodás jön ajkaira, a mely esetleg sokat ronthat, de bizonyosan semmit sem javít. Konziliáljon inkább tapintatával, mint idegességével ellentéteket ébresztszen. Mikor az ellenőrzést gyakorolja, inkább a megfigyelő legyen, ki minden tapasztalatot az ifjuságért

tesz. mint a kritikus, ki minden áron bírálni valót keres, s a maga nézetét akarja érvényesíteni. Tisztelje az egyéniség feltétlen jogosultságát, úgy, a mint azt a maga számára óhajtja. Az ellenőrzés útja egyenes legyen. Az őszinteség hiánya gyanakodásra mutat; ez pedig kartársak között méltatlan és bosszantó. A prot. igazgatóságban a prudencia és a jó modor az egyedüli eszközök, melyekkel helyzete nehézségeit elviselheti. Ha akaratát erőszakolja, reakciót ébreszthet; a pártoskodásnak pedig, mint az elhajított kőnek, mint a megindított hógörgetegnek ki tudná belátni a végét! Ne akarjon többet, legalább keresztülvinni ne akarjon többet, mint a mennyit a testület akar; különben semmi haszna belőle az intézetnek. Szánalmas gyöngeség volna egy prot. igazgatóságban, ha személye érdekében pártot alakítani is képes volna. Pártalakítással részrehajlás, elfogultság, szolgálatok, talán elnézések kölcsönössége jár, a minek mindig az intézet adja meg az árát.

4. Mindig félek attól a gondolattól, hogy külső tényező avatkozzék be a testület ügyeibe vagy társas életébe. De a tapintatos ellenőrzést ebben a tekintetben is szükségesnek tartom. Mert baj ugyan, de vannak olyan természetek, kikre csak kényszerítő erővel lehet hatni; másrészt ellenőrzés szükséges azon kinövészek ellen, melyek a testületi összetartásból fakadhatnak. Helyesnek tartom azért, ha a tanügyi hatóságok kiterjesztik figyelmüket arra is, hogy meg van-e a tanító-testület tagjai közt a szivesség viszonya? Nyilvánul-e egyetértés a nevelő-működés egyöntetűségében? Engedelmeskedik-e mindenki a testület határozatainak? Milyen viszonyban vannak a tanítók a helyi társadalom művelt közönségével? Tudnak-e rokonszenvet ébreszteni az iskola feladatai, az ifjúság ügyei iránt? Nem foglalkoznak-e oly dolgokkal, melyek, a mint könnyen elvonhatják a tanárt a nevelői foglalkozástól, kicsinyeseknek tűntethetik fel előtte ennek a feladatait: úgy legalkalmasabbak is arra, hogy szenvedélyes ellentéteket ébresztszenek a testület tagjai közt és felkavarják a művelt társadalommal való jó viszonyt? Nincsenek-e olyan hajlamaik, melyek leronthatják az egyesnek s vele az egésznek is a tekintélyét? És tapasztalatai után tegyen meg kormány és fentartó testület a maga hatáskörében mindent, hogy elismeréssel is, de ha nagy szükség van rá, orvoslással is gondozhassa a testület tekintélyét.

5. Könnyen leronthatja a tanító-testület jó viszonyát azon érdekeltség vagy gyöngeség, melylyel a testület tagjai a tanulók némelyei iránt esetleg viselkednek. Különféle alakban nyilvánulhat: lehet az apának vagy rokonnak érdekeltsége és helytelen érzékenykedése, vagy éppen gyanakodása azokkal szemben, kik a hozzá közel álló tanulót nevelik és bírálják; lehet a szállásadó gazdának berzenkedése és törekvése, hogy kosztos diákját védelemben részesítse. Ezeket a tulajdonságokat nem elemzem tovább. Ritkák is, meg bizonyosan magukra is vonják minden

jóravaló testület erélyes eljárását. Csak az ilyenféle gyengeségek legveszedelmesebb fajtáját említtem: midőn a kosztadó tanár asztala az iskoláról, vagy épen tanárokról való bizalmas, kedélyes társalgás helyévé lesz. Hogy ennek az útján bőven tenyészik minden rossz, a mi a nevelői tekintélyt tönkre teheti, malicziózus megjegyzések, mendemondák, melyek aztán a kávéasztalnál, új körben, élénkebb nyelveken, színezett formákban jelennek meg: azt egy kevés kis-városi tapasztalat bizonyítja. Erre pedig nem lehet más orvosszert használni, mint egy kis dózis prudenciát; ha pedig nem volna kézügyben, vagy nem lehetne legyőzni ezen orvosság ellen a renitenciát, vagy talán már nem is használna: a testület együttes fellépése volna szükséges az ilyen hiba kiirtására.

6. Autonom iskoláknál sok helyt az intézet vagyonyügét is a tanárok kezelik, s a személyeikre vonatkozó ügyeket is első sorban ők maguk intézik. Ismét a legszeleesebb tere annak, hogy a kartársak közt minden rossz indulat felszabaduljon. Valóban itt volna már az ideje, hogy ettől a provinciától a középiskolai tanár megmenekedjék és egész embert szentelhessen a nevelői működésnek!

Ezeket óhajtottam elmondani a testületi szellem fontosságáról, rövidre fogva és kerülve a konkrét esetekre való hivatkozást. A nevelés ügye megkívánja, hogy ezen témával is foglalkozzunk.

LÁZÁR ISTVÁN.

A ZÁGRÁBI TANSZERKIÁLLÍTÁS.*

Nagyméltóságodnak f. évi szeptember hó 6-án 39713. szám a. kelt megtisztelő rendelete folytán szeptember hó 10-én Zágrábba utaztunk, a hol a tanszerkiállítás rendező bizottsága minden várakozásunkat messze túlhaladó, rendkívül szíves fogadtatásban részesített bennünket. Nemcsak a kiállítást, hanem Zágráb nevezetesebb iskoláit is meglátogattuk és tanulmányoztuk s általában lehető teljes képet iparkodtunk nyerni a horvát-szlavon közoktatásügy jelen állapotáról. Tapasztalatainkról van szerencsénk a következőkben csak a lényeges momentumokra szorítkozó rövid jelentést tenni.

A *tanszerkiállítás*, noha igen gazdag és terjedelmes volt, kevés oly taneszközt tartalmazott, a melyet még nem ismertünk volna. Ilyenekül pusztán a horvát részről kiállított eredeti tárgyakat említhetjük. Ezek között első helyen áll Horvátország iskolai fái térképe, *Steklas*

* Dr. *Heinrich Gusztávnak* és *Szuppán Vilmosnak* a nm. vallás- és közokt. miniszter úrhoz intézett jelentéséből.